

Vesten mod Vesten

AF HANS-JØRGEN SCHANZ

SLAGMARK #80
SIDER: 173-181

Rune Lykkeberg
Vesten mod Vesten
Informations Forlag, 2019.

Et par steder i denne omfangsrige bog skriver Rune Lykkeberg, der er chefradaktør på Dagbladet Information, om motivet for at skrive den. F.eks. meget tidligt: “Jeg har skrevet denne bog for at forstå og forklare Vestens selvopgør. Det er en kulturkamp i *Vesten mod Vesten*. Man kan således beskrive mit ærinde ganske enkelt: Hvis Trump er facit, hvad er så mellemregningerne?”. Mod bogens slutning gentages motivet med, at Lykkeberg skulle forklare sine børn det uforudsete og ufattelige, at Trump havde sejret ved det amerikanske præsidentvalg i 2016.

Bogen er således sat i gang af et regulært Trump-chock. Det giver den glød, men også et lidt snævert sigtepunkt. For er Trump egentlig facit? Kan hele det store konglomerat, vi kalder Vesten, virkelig siges at kulminere med Trump? Det kan man godt betvivle. Hvilket Lykkeberg sikkert ville nikke ja til, da han blev færdig med sin forklaring. For selvfølgelig er det ikke tilfældet, men problemet er, at det er det, der sigtes på.

Hvad er Vesten? Her tager Lykkeberg udgangspunkt i sin egen ungdomsforståelse af fænomenet. Det er beskrevet fint og differentieret og sikkert ganske repræsentativt og generationstypisk for en ung, kvik og oplysningshungrende mand eller kvinde, som er født i 1974 – meget af det kan jeg, der er født i 1948, genkende. Men

det betyder også at det bliver et lidt indsnævret begreb om Vesten, som her er på spil. Indsnævret i tidshistorisk forstand, for det drejer sig stort set udelukkende om perioden efter Anden Verdenskrig og frem til i dag. Nu er der ingen som har patent på, hvad Vesten er, men det kan dog anføres, at fænomenet nok går længere tilbage i historien. Et bud – mit bud – er, at Vesten opstod i 1700-tallet, da der indtrådte en politisk og kulturel dialog mellem Europa og Nordamerika. Tidligere, set retrospektivt, havde vi etableringen af Europa i middelalderen og endnu tidligere havde vi den mediterrane kultur (det græsk-romerske). Der er ikke tale om en entydig kausalrække, men om kulturelle impulser i bred forstand, som trænger frem i det historiske forløb. Et par af de vigtige impulser fra denne lange historie er:

1) Grækernes religionskritik (den store filosofi var altid religionskritisk, men ikke ateistisk), eller rettere retten til religionskritik. Det er vigtigt, for med fuld ret gælder, som Marx skrev i 1842: kritikken af religionen er forudsætningen for enhver kritik. Hos grækerne grundlægges den rationelle magtkritik.

2) Romerretten – herunder dels fastlæggelsen af en retspraksis med anklager, forsvarer og dommer, som er forskellige og uafhængige af hinanden, samt dels, og ikke mindst, ideen om at hvert enkelt individ er et selvstændigt retssubjekt.

3) Formuleringen af ideen om folkesuverænen, som kom allerede i senmiddelalderen, og som ses i Marsilius af Paduas *Om fredens Forsvar*.

Disse er konstitutive elementer til det, der i dag i bred forstand kaldes Vesten; og de har, sammen med en del andre, som ikke skal nævnes her, været med til at præge fænomenet, selvom de er langt tidligere end fasen efter 1945.

Lykkeberg opridser selv seks kilder, som han mener hver især har bidraget til skabelsen af fænomenet Vesten. De seks er: civilisationsprocessen, romantikken, kolonialismen, den moderne stat, kapitalismen og oplysningen. I en note gør han opmærksom på, at kristendommen ikke i hans optik anses for at være en kilde eller en kraft, da han skriver om perioden efter Anden Verdenskrig, "hvor kristendommen netop ikke er fundamental".

Det kan man nu godt betvivle uden at gå ind i en pedantisk diskussion om, hvad det vil sige at noget er fundamentalt. Eksempel: Vedtagelsen af de almene menneskerettigheder spiller i Lykkebergs fremstilling en vigtig rolle i forsøget på at blotlægge Vestens DNA, ikke mindst fordi der her artikuleres en universalisme, som er afgørende. Tillige bygger menneskerettighederne på antagelsen, der i øvrigt ofte overses, om at hvert enkelt individ er et selvstændigt retssubjekt. Nu er disse

menneskerettigheders gyldighed ikke på nogen måde kristent sanktioneret. De har deres gyldighed, fordi vi har besluttet at de skal gælde. Punktum. Men det er på den anden side hævet over tvivl, at dette, at de kunne artikuleres, var bundet til en kristen kultur. I modsætning til de to andre monoteistiske religioner er kristendommen universalistisk, og ideen om hver enkelt som et selvstændigt retssubjekt har sin pendant i kristendommen i form af, at her er det hin enkelte, det gælder.

De seks kilder er ikke uinteressante eller uvigtige, men virker underligt kategori-blandede. Eller: Deres status er vidt forskellige i historisk betydning og bredde. De befinder sig på ganske forskellige niveauer i historisk beskrivende fremstilling. Med civilisationsprocessen refererer Lykkeberg til et begreb fra Norbert Elias, som især er kritisk overfor en åndshistorisk abstraktion, hvor der menes, at det er de store ideer, der styrer udviklingsgangen. Op imod dette hævdede Elias, at det er de intersubjektive relationer mellem mennesker i al deres kompleksitet, der er afgørende. Hvilket Lykkeberg tilslutter sig, men gør dog opmærksom på, at der i historien også findes koncentrerede nøglebegivenheder, som bliver styret, eller i hvert fald præget, af klart formulerede ideer. I en kamp kæmpes der for noget klart formuleret, og her skal der ideer til (at det så som regel senere viser sig, at de ikke realiseres i skarpform er noget andet). Her viser Lykkebergs hegelianisme sig. I det hele taget: uden en sådan hegelianisme i blodet (som jeg personligt finder rigtig) kunne et så stort projekt som her næppe artikuleres overhovedet.

Det forekommer mig også lidt underligt, at de to verdenskrige ikke er nævnt; ikke fordi der savnes krigshistorie i fremstillingen, men fordi krige altid har haft den største kulturforandrende effekt. Klassiske historikere fra det græske og det romerske var altid krigshistorikere, ikke fordi de var krigsliderlige, men fordi de havde fat i noget vigtigt: Der findes ikke større kultur- og politikforandrende kræfter i historien end krige. Hvorfor? For her udvikles teknologien i store ryk fremad; her skabes nye erfaringer ved blanding af kulturer; og her udvikles kommunikations- og organisationsformer, som er nye.

Med en eksplicit inddragelse af de to verdenskrige som 'kilder' kunne spørgsmålet om Vesten mod Vesten i øvrigt have været stillet på en lidt anden måde end én, der terminerer i Trump. For det er jo ikke sådan, at Vesten nogensinde har udgjort en homogen blok. Det, vi i dag med et overbegreb kalder Vesten, er fremgået af en række kampe netop i kraft af Vesten mod Vesten. Sjovt nok var brugen af ordet Vesten ikke særlig udbredt før efter 1945. Amerikanerne brugte ordet Amerika og

europæerne enten Aftenlandet eller Europa. Et tidligt og lidt kuriøst eksempel er fra april 1945, hvor amerikanske soldater mødte sovjetiske soldater ved byen Torgau ved Elben. Her havde russerne lavet en portal, hvorpå der stod "East meets West". Det var dog først efter, Jerntæppet (et udtryk, som Churchill i øvrigt lånte fra Göbbels) gik ned, og Nato blev dannet, at udtrykket Vesten begyndte at cirkulere i brede kredse blandt intellektuelle, mediefolk og politikere. Men en ting er ordet, noget andet fænomenet – og her gælder, at fænomenet er langt ældre end ordet.

I øvrigt kunne det nok have været på sin plads at nævne den store forskel på USA og så Europa – i hvert fald Kontinentaleuropa, som Danmark jo ligger i: Nemlig den, at mens USA aldrig har været nogen nationalstat og ikke haft en sådant fordele og ulemper, så er det jo netop tilfældet med i hvert fald Kontinentaleuropa, at det i 3-400 år har været præget af nationalstater som overordnet organisationsform. Tænker man det aspekt med, er man også nødt til at medtænke en række andre fænomener, herunder krige, religion, antisemitisme og i det hele taget den politiske praksis – foruden selvfølgelig retssystemer. Det er i høj grad blot sådan, at ordet Vesten som overordnet markør kun til fulde får sin styrke og mening i kontrasteringer med f.eks. Østen eller resten. Internt og uden eksterne kontrasteringer er Vesten meget sammensat og ingenlunde så homogen, som det kunne se ud til hos Lykkeberg.

I det hele taget er det historiske opspil til 1945 selvfølgelig bogens svageste led. Selvfølgelig, eftersom feltet er enormt og der skal ikke så lidt frækhed eller mod til at gå i gang med en sådan mundfuld. Derfor ser man sjældent akademikere vove pelsen her. Men hatten af for forsøget.

En sidste indvending i forhold til kilderne: Oplysningen. Her refereres der stort set udelukkende til Jonathan Israels problematiske fremstilling af fænomenet. Israel har gjort Spinoza til den store oplyser, uden større kildemæssigt belæg, og selv om hans skelnen mellem en radikal og en moderat oplysning måske kan accepteres, så har det meget lidt på sig at hævde, at oplysningen kæmpede for demokrati. Det var der stort set ingen, der gjorde. Hvad, der var en fællesnævner, var derimod kampen imod vilkårlig magtudfoldelse.

Nok om indvendingerne hvad angår kilderne. For bogens absolutte force ligger ikke her, men derimod i beskrivelsen af, hvad der skete efter Anden Verdenskrig. Fasen fra 1945 og frem er bogens egentlige anliggende, og den inddeles i tre: Guldalderen (1945-1975), Reaktionen (1975-2001) og Krisen (2001-2016). Inddelingen

forekommer at være fornuftig. Hvad, der kendetegnede Guldalderen, var dels en enorm materiel rigdomsfremgang (især i USA, men også i Europa) og opbygningen af overnationale institutioner med indbygget universalisme i normativiteten. Her er de fleste eksempler, der gives europæiske, og det kunne måske også her have været på sin plads at minde om, at Vesten faktisk på flere måder kan deles op i USA og Europa samt lidt mere. Nettet af overnationale institutioner er i Europa langt tættere end i USA. Med til billedet hører også en stærkt udbredt idealisme og fremtidsforventning. Erfaringsrummet accelererede hele tiden fremtidsforventningen; fremskridt i allerbredeste forstand blev nærmest en selvfølge; og der herskede en udbredt tillid til det politiske system – ja endog til politikerne – ikke fordi alt fungerede lige godt, men grundlaget blev ikke betvivlet. Institutionerne var uhyre stærke i folks bevidsthed.

Sjovt nok er der i tilknytning til de næste faser, Reaktionen og Krisen, knyttet lange litterære eksempler, som skal belyse sagen, og det gøres godt. Men i beskrivelsen af Guldalderen er der ikke rigtig nogen. Måske fordi litteraturen i Europa generelt netop ikke opfattede tiden som en guldalder, men snarere som meningsløs i betydning af tab af mening. Det gjaldt i høj grad Europa, men ikke i samme grad USA. Også her på det litterære område er der en iøjnefaldende forskel på Europa og USA, som ikke markeres i bogen. Lidt anderledes var det med musikken, for her var der langt større lighed (hvilket i øvrigt viser, at kulturområderne sjældent går i takt, hvad det kan være værd at minde om i forhold til en hegelianisme).

Men Vesten var ikke kun Vesten og dets eget syn på sig selv. Vesten blev også præget af synet udefra, hvilket f.eks. ses i diskussioner om afkolonisering. Det store afsnit herom er uhyre informativt og viser bl.a., i hvor høj grad Vestens idealer krakkelerede i praksis i forhold til kolonierne og afkoloniseringen. I afsnittet er der mange litterære værker, der gennemgås, som vidner om processen. Der er også gode politiske redegørelser. Problemet var, om Vestens idealer kunne holde i konfrontation med Vestens praksis. Og ikke mindst om de afkoloniserede områder skulle forsøge at overtage og praktisere Vestens idealer i opbygningen af de nye stater – eller om de skulle gå deres egne veje. Eller, som det siges med et citat fra Frantz Fanon: “Det drejer sig for den tredje verden om at begynde en menneskets historie, der på en gang har opmærksomheden ved de under tiden storblåede sætninger, Europa har frembragt, og husker Europas forbrydelser”. Fanons ønske blev ikke hørt, i stedet indtrådte mange steder en paradoksal situation, hvor de frigørel-

sesrevolutioner, som fandt sted var sekulære, men blev fulgt af religiøse modrevolutioner.

Afsnittet om afkolonisering følger ikke strengt efter den faseinddeling, som ellers er operativ i bogen. For i afsnittet er der også en omfattende gennemgang af fænomenet 'orientalisme', der blev begrebsliggjort af Edward Said i 1978, da han udgav bogen *Orientalism*. Lykkeberg viser, hvilken enorm indflydelse bogen og fænomenet fik på vestlige universiteters humanistiske afdelinger. Han omtaler også i samme forbindelse Michel Foucaults uforståelige flirten med Iran og præstestyret. Med præcision siges: "Det er påfaldende, at en af de mest beundrede og studerede magtanalytikere på de vestlige universiteter i de sidste 50 år ikke har en kritisk metode til at skelne substantielt mellem det liberale demokrati, som trods al magtudøvelse tilstår borgerne rettigheder, domstolsbeskyttelse, ytringsfrihed og forsamlingsfrihed og et autoritært og religiøst funderet styre. Når alt bliver til forskydninger i magtens teater, og enhver orden skal studeres som en ny form for voldsudøvelse, er der ikke et normativt grundlag for at skelne mellem legitime og illegitime regimer, mellem lukkede og åbne samfund". Udover at citatet fint gengiver Foucaults forvirring, demonstrerer det også Lykkebergs store analytiske dømmekraft.

Afsnittet slutter med følgende salut: "Vesten er principielt for alle, men konkret for de privilegerede. Håbløshed og misundelse. Man elsker det vestlige løfte og hader den vestlige løgn, som for mange bliver sandheden om Vesten. Det gør man både i og uden for vestlige samfund". Det næste store afsnit i bogen rummer både Reaktionen og Krisen, altså de to faser fra 1975 til 2001 og fra 2001 og frem.

Når den mellemste fase kaldes Reaktionen, så er det en betegnelse, der går på, at nu kom reaktionen på den store optur efter Anden Verdenskrig. Beskrivelsen samler sig om fire fænomener, som skal sige noget vigtigt om reaktionens indhold. Her møder man punken, der voldsomt gør op med fremtidsforventningen: No Future. Her møder vi en såkaldt uregerlighed, hvor politikken ikke længere ser ud til at kunne løfte de opgaver, der forventes af den. Og her dukker så yuppien op som fasens egentlige helt sammen med neoliberalismen som økonomisk doktrin. De to fænomener, punk og yuppi, er kulturelle, og der er meget omfattende beskrivelser af dem. Hvorvidt, de faktisk havde den repræsentative eller symptomatiske status, som de tillægges, kan man godt betvivle. Begge fænomener var stort set rene storbyfænomener, og vedkom formentlig mindre end 1 procent af Vestens befolkning, så at punken og yuppiismen skulle være sandheden om fasen, finder jeg tvivlsomt.

Lykkeberg kunne også – hvad han heldigvis dog undlader – have bragt den såkaldte postmodernisme på bane. Mere overbevisende er beskrivelsen af den nye uregerlighed; dette at man på den ene side kræver noget af politikerne, eller det politiske system, som de eller det på den anden side ikke kan levere. Vigtigere er dog beskrivelsen af fremkomsten af den nye økonomiske eller materielle ulighed, som jo speedes op med finanskapitalens øgede vægt – der i øvrigt også er med til at øge uregerligheden. Og selvfølgelig spøger Trumpismen i baggrunden som forklaring. Fra starten af sigter bogprojektet jo efter at pege på Trump som kulminationen på en længerevarende historisk proces.

Beskrivelsen af Reaktionen er en beskrivelse af et vendepunkt. Lykkebergs fremdragne vidnesbyrd er interessante og delvist overbevisende. Problemet er dog, hvor dybtgående det hele egentlig var. Gang på gang har jeg på fornemmelsen, at på den ene side er beskrivelserne informative, men på den anden side tillægges de en for stor betydning, som måske kommer af, at de skal leve frem til næste fase, som jo er Krisen.

Krisen er karakteriseret ved at en række af de fænomener, som dukkede op i Reaktionen, nu bryder igennem fuldblods. Det gælder antipolitikernes succes; det gælder kompromiset mellem økonomisk vækst og social retfærdighed; det gælder nedvurderingen af fremtiden til fordel for opskrivningen af fortiden; og det gælder det forhold, at bevægelser overtager magten fra de traditionelle partier. Atter gælder, at Lykkeberg meget informativt og klart fremlægger en række bud på, hvor de betydningsfulde ændringer kan aflæses. Og igen gælder, at de på den ene side forekommer rigtige at pege på, men det problematiske er vægtningen af dem.

Hvad, der ikke er mindst interessant, er den meget informative blotlæggelse af, hvorfor Trump kunne få den succes, som han – uforventet – fik. Trump var ikke et brud med, men fuldbyrdelsen af, en tendens som havde været undervejs i længere tid. Smukt var det ikke. Men nu finder Lykkeberg ud af, at chokerende var det heller ikke, da det hang sammen med foreliggende tendenser og ikke kom ud af den blå luft. Trumps succes kom fra tiltagende politikerlede, større og større afstand mellem præsidenten og folket – og ja, helt generelt, at folket havde mistet troen på, at politikerne kunne indfri løfterne og sikre et bedre liv. Der er også en meget fin og differentieret refleksion over racismeproblematikken og det nye fremmedhad/angst. Noget af det bedste, der er skrevet herom i Danmark.

Et vigtigt credo kommer nær bogens slutning. Det lyder, og det er godt sagt: “Hvis

man principielt er demokrat må man i praksis tilstå offentligheden en vis rationalitet, og man må operere ud fra en forestilling om, at vælgerne ikke er idioter. Det er præmisserne for en demokratisk indstilling”. Det er godt sagt, fordi det rummer et minimumsdemokratisk credo. Og uden et sådant er der frit slag for enhver demagog, hvad enten han eller hun kommer fra venstre eller højre.

Et andet sted lyder det: “Det er misvisende at udlægge kampen mod indvandring, valget af Trump og Brexit som opløsningen af det liberale demokrati, som vi kender det, og et direkte opgør med de historiske fremskridt. Man kan også se det som en tilslutning til det samfund, der blev skabt, og et ønske om at forsvare de fremskridt, borgerne har oplevet. Og en overbevisning om, at rammen om de demokratiske, progressive fremskridt er og bliver nationalstaten”. Heldigvis munder analysen ikke – som i dag så ofte ses – ud i en erklæring af Untergang des Abendlandes. I øvrigt er det som om Lykkeberg efter chokket (over Trumpvalget) via analysen af, hvordan det kunne komme så vidt, bliver overbevist om, at der dels var “en vis rationalitet” i det, og dels, at det ikke var begyndelsen til afslutningen. Hans analyse har et klart element af det beroligende og afdramatiserende. Man kan endog ikke se bort fra, at såvel Trump som Brexit kan være med til en ny begyndelse, forstået som at de vestlige institutioner og den politiske kultur stopper rustprocessen og bliver nygalvaniseret. Måske kan det også opdages, at Vestens grundpiller stikker langt dybere, end tidsrummet fra 1945 og frem lader ane.

Vesten mod Vesten er et imponerende arbejde. Det rummer stor dømmekraft, overvældende oplysning og klarhed. Der findes ikke lignende eller noget alternativ på noget skandinavisk sprog. At der hist og pist kan rejses indvendinger er sikkert. Til gengæld er de synspunkter, som artikuleres, artikuleret så klart, at de netop let byder sig til som diskussionsemne – hvilket i øvrigt også er en kvalitet.

Til sidst et par generelle, opsummerende indvendinger: Når vi bruger begrebet Vesten er det en god ting at være klar over, at det er et udpræget kontrastbegreb. Ligesom man ikke kan have op, hvis der ikke er noget ned, eller højre, hvis der ikke er noget venstre, kan man ikke have vest uden noget andet, som det kontrasterer. Her øst. Det betyder, at vi kommer til at lave en kontrastiv homogenisering, som ikke behøver at være fejlagtig, men som dog skal medtænke, at det just er en kontrastering. Vi laver også en art idealtipe, når vi uden videre taler om Vesten. En idealtipe er en konstruktion, hvor vi dels isolerer træk, som vi finder konstitutive for fænomenet, og dels ser bort fra en række forhold, som i den reale historie aldrig

bør borttænkes. En idealtipe er ikke udtryk for, at noget er et ideal. Vi kan således også lave en idealtipe på nazismen, uden at den af den grund bliver til et ideal.

Begrebet Vesten behandles i *Vesten mod Vesten* amputeret og for snævert tidshistorisk. Det skyldes nok det smalle sigtepunkt: at forklare, hvorfor Trump blev præsident. Hvilket i fremstillingen betyder, at Vesten stort set er det, som trådte frem efter Anden Verdenskrig. Men det er problematisk af flere grunde. For det første er det slet ikke til at forstå, at der nu pludselig efter Anden Verdenskrig skulle opstå noget så relativt ensartet politisk, økonomisk og kulturelt, som vi kalder Vesten. For det andet bliver Vesten alt for homogeniseret. Det omfatter jo både USA og Europa, og mens nationalstater ikke har spillet nogen rolle i USAs interne historie, så har de i højeste grad været med til at sætte deres præg på, hvad Europa er for noget. Og frem for alt kommer det til at se ud til, at det først er i dag, at der er interne stridigheder i det såkaldte Vesten. Men Vesten er – hvis vi sætter 1700tallet som begyndelse – noget som hele tiden har været præget af interne stridigheder og krige, startende for så vidt med krigen mellem England og USA. De to første verdenskrige er en del af Vestens DNA, og i øvrigt var de med til, so oder so, at danne det Vesten, som trådte frem efter Anden Verdenskrig. Alle Vestens institutionelle særtræk er med andre ord langt ældre, end bogen får frem.

Det siger sig selv, at bogens inddeling i tre faser efter Anden Verdenskrig må være om ikke tilfældig, så blot operativ. I tredelingen her, der på flere måder er god, ser det dog ud til, at den såkaldte Guldalder begyndte lige efter Anden Verdenskrig. Det passer jo ikke: Mindst frem til efter 1955 var det danske samfund og det øvrige Vesten, bortset fra USA, Sverige og Schweiz, faktisk ludfattigt, så der er mindst ti års forskydning, som ikke rigtigt omtales, men som kulturelt satte sine spor langt ind i den egentlige guldalder – hvilket bl.a. er synligt i litteraturen. Måske skyldes denne faseinddeling det uldne begreb om Vesten. Uldent, fordi det er så stort et begreb, der aldrig her klargøres rigtigt. Hvad jeg mener er, at hvis man havde valgt et andet tema end 'Vesten mod Vesten', f.eks. fra velfærdsstat til konkurrencestat, ville man nok have en lidt anden inddeling. Eller hvis man havde undersøgt f.eks. flygtningene eller migrationsproblemerne i Vesten, da ville man også have andre skanderinger.

Hvis vi skal forstå Vesten – så læs Dickens.

Hans-Jørgen Schanz er professor emeritus ved Idéhistorie på Aarhus Universitet